

4. Щенникова Л.В. Принципы гражданского права: достижения цивилистики и законодательный эффект // Цивилистические записки: Межвузовский сборник научных трудов. Вып. 2. М. : Статут, 2002. – 256 с.

5. Цивільне право України : Академічний курс: підручник: У двох томах / за заг. ред. Я.М. Шевченко. – К. : Концерн «Видавничий дім «Ін Юре», 2003. – Т. 1. Загальна частина. – 520 с.

6. Красавчиков О.А. Категории науки гражданского права. Избранные труды: в 2 т. Т. 2. – М. : Статут, 2005. – 494 с.

КОЛОСОВА О. О.,
кандидат юридичних наук
(Черкаський факультет
Національного університету
«Одеська юридична академія»)

УДК 347.91/95

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЗОВУ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Стаття присвячена аналізу підстав і форм забезпечення позову в цивільному судочинстві й порядку та часу його реалізації як однієї із гарантій відновлення порушених прав та інтересів у цивільному процесуальному законодавстві України.

Ключові слова: цивільне судочинство, цивільний процес, судовий розгляд, засоби забезпечення, позов.

Статья посвящена анализу оснований и форм обеспечения иска в гражданском судопроизводстве и порядка и времени его реализации как одной из гарантий восстановления нарушенных прав и интересов в гражданском процессуальном законодательстве Украины.

Ключевые слова: гражданское судопроизводство, гражданский процесс, судебное разбирательство, средства обеспечения.

This article comes to characterize the analysis of evidence and forms of security for a claim in civil justice and its order and implementation time, as a guarantee for the civil procedural legislation of Ukraine for restitution of infringed rights and interests.

Key words: civil justice, civil procedure, judicial examination, means of provision, suit.

Вступ. Цивільний процесуальний кодекс України (далі – ЦПК України), відповідно до ст. 15, покликаний сприяти захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, що виникають із цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових відносин та інших правовідносин, крім випадків, коли розгляд таких справ проводиться за правилами іншого судочинства. Але навіть винесення рішення суду на користь позивача чи заявника не завжди є гарантією для особи, що її права будуть відновлені, а інтереси реалізовані. Через це актуальним є дослідження, спрямовані на вдосконалення процесуальних засобів і механізмів, які реально сприяли б захисту порушених прав.

Постановка завдання. Метою статті є з'ясування особливостей забезпечення позову в цивільному судочинстві та проблемних моментів, пов'язаних із цим.

Результати дослідження. Перш ніж перейти до безпосереднього викладу матеріалу, потрібно вказати науковців, які займалися вивченням окресленої нами проблеми. Окремі аспекти інституту забезпечення позову розглядали вчені-цивілісти, процесуалісти, практики. Серед них варто відзначити О. Літвінову, яка досліджувала особливості забезпечення цивільних позовів у кримінальному процесі; О. Свідевича, котрий вивчав особливості забезпечення позову, що виникають із земельних правовідносин. О. Захарова й О. Грабовська у своєму дослідженні зосередили увагу на проблемах, які виникають під час забезпечення позову. Робота Д. Луспеніка присвячена практиці розгляду судами заяв про забезпечення позовів у цивільному судочинстві, а В. Корольова – способам забезпечення позову, не передбачених ЦПК України. Але постійні зміни в законодавстві спонукають до подальших досліджень з метою формування цілісного уявлення про правову природу інституту забезпечення позову.

Для ліпшого розуміння предмета дослідження, варто окреслити дефініцію «забезпечення позову». У чинному цивільному процесуальному законодавстві України відсутнє таке визначення. Кодекс лише вказує на підстави та види забезпечення, процесуальний порядок розгляду заяв про забезпечення позову, зміни й скасування заходів забезпечення. Відповідно до Постанови Пленуму Верховного Суду України від 22 грудня 2006 р. № 9, забезпеченням позову є сукупність процесуальних дій, які гарантують виконання рішення суду в разі задоволення позовних вимог [1, с. 221]. Натомість в іншому джерелі ми знаходимо більш широке визначення. Так, під забезпеченням позову вбачають ужиття судом, у провадженні якого знаходиться справа, заходів щодо охорони матеріально-правових інтересів позивача проти несумлінних дій відповідача, що гарантує реальне виконання позитивно прийнятого рішення [2, с. 421]. Забезпечення позову – це заходи, які застосовуються судом за заявою осіб, котрі беруть участь у справі, якщо невчинення таких заходів може утруднити або зробити неможливим виконання рішення суду [3, с. 78].

Тобто, забезпечення позову є своєрідним механізмом захисту, гарантією прав і законних інтересів позивача від несумлінних дій відповідача шляхом застосування різних процесуальних засобів, що реально сприяють виконанню судового рішення.

У контексті нашого питання доречно було б з'ясувати коло суб'єктів, які наділені таким правом, і час його реалізації. Відповідно до цивільно-процесуального законодавства, такими особами можуть бути позивач, треті особи, котрі заявляють самостійні вимоги на предмет спору, прокурор, державні органи, органи місцевого самоврядування й інші особи, яким за законом надано право висувати позов в інтересах інших осіб, а також відповідач, котрий звернувся із позовом для захисту своїх прав. Тобто, забезпечення позову може мати місце як щодо первісного, так і щодо зустрічного позову [2, с. 421].

ЦПК України не містить вичерпного переліку засобів і способів, за допомогою яких реалізується такий правовий механізм. Керуючись нормами ЦПК України, з'ясуємо, що забезпечення позову може реалізовуватися такими шляхами: накладенням арешту на майно або кошти, що належать відповідачеві й знаходяться в нього або в інших осіб; заборонаю вчиняти певні дії; установленням обов'язку вчинити певні дії; заборонаю іншим особам здійснювати платежі або передавати майно відповідачеві чи виконувати щодо нього інші зобов'язання; зупиненням продажу арештованого майна, якщо подано позов про визнання права власності на це майно і зняття з нього арешту; зупиненням стягнення на підставі виконавчого документа, який оскаржує боржник у судовому порядку; передаванням речі, яка є предметом спору, на зберігання іншим особам [4]. Але за наявності відповідного клопотання можуть бути застосовані й інші види забезпечення, хоча й із урахуванням обмежень, установлених у ч. 4 ст. 152 ЦПК України.

На думку В. Корольова, позови можна забезпечувати за допомогою спеціальних заходів, які регулюються нормами відповідних законів. Зокрема, дослідник наводить способи забезпечення у справах про порушення авторського права й суміжних прав: накладення арешту й вилучення всіх примірників творів, щодо яких припускається, що вони є контрафактними, а також матеріалів і обладнання, що використовуються для їхнього виготовлення й відтворення, може розглядатися як повноцінний спосіб забезпечення позову; заборона вчиняти певні дії відповідачеві, щодо якого є достатні підстави вважати, що він є порушником авторського права та (або) суміжних прав, до винесення рішення чи ухвали суду, а саме: виготовлення, відтворення, продаж, здавання в майновий найм,

прокат, увезення на митну територію України та інше, передбачене законом, використання; накладення арешту на примірники творів (у тому числі комп'ютерних програм і баз даних), записаних виконань, фонограм, відеограм, програм мовлення, щодо яких припускається, що вони є контрафактними; огляд приміщень, де, як припускається, відбуваються дії, пов'язані з порушенням авторського права та (або) суміжних прав; накладення арешту й вилучення всіх примірників творів (у тому числі комп'ютерних програм і баз даних), записаних виконань; накладення арешту й вилучення рахунків та інших документів. У спорах, пов'язаних зі шлюбно-сімейними відносинами, як спосіб забезпечення позову потрібно, на думку В. Корольова, застосовувати заходи у вигляді відібрання дитини в одного чи обох батьків і передавання на виховання іншій особі, передбаченій законом, за наявності небезпеки для життя чи здоров'я дитини [5, с. 74].

Варто зауважити, що суд повинен ужити заходів щодо забезпечення позову не стосовно будь-яких заяв і клопотань, а лише тих, які належним чином обґрунтовані, коли невчинення заходів забезпечення може насправді в майбутньому утруднити чи зробити неможливим виконання рішення суду. Відповідно до ст. 151 ЦПК України, передбачено підстави, на основі яких особа може подати клопотання про забезпечення позову, та час реалізації такого права.

Відповідно до українського законодавства, учасники будь-яких правовідносин, зокрема процесуальних, є рівними суб'єктами, тобто мають однакові права й обов'язки. Тому, з метою захисту іншої сторони, законодавець увів обмеження, які можуть обмежити права та інтереси інших осіб. Згідно зі ст. 152 ЦПК України, не допускається забезпечення позову шляхом накладення арешту на заробітну плату, пенсію й стипендію, допомогу по загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню, яка виплачується у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю (включаючи догляд за хворою дитиною), вагітністю й пологами, по догляді за дитиною до досягнення нею трирічного віку, на допомогу, яка виплачується касами взаємодопомоги, благодійними організаціями, а також на вихідну допомогу, допомогу по безробіттю, на майно або кошти неплатоспроможного банку, на майно або кошти Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Ця вимога не поширюється на позови про стягнення аліментів, відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'ю або смертю фізичної особи, про відшкодування збитків, завданих злочином; не може бути накладено арешт на предмети, що швидко псуються; не допускається забезпечення позову шляхом зупинення тимчасової адміністрації або ліквідації банку, заборони або встановлення обов'язку вчиняти певні дії Фонду гарантування вкладів фізичних осіб при здійсненні тимчасової адміністрації чи ліквідації банку; не допускається забезпечення позову шляхом зупинення рішень, актів Національного банку України, а також устанавлення для Національного банку України заборони або обов'язку вчиняти певні дії тощо [4].

За загальним правилом, реалізація права на забезпечення позову здійснюється під час або після відкриття провадження по справі шляхом подання заяви про забезпечення. Клопотання про забезпечення позову може міститися й у самій позовній заяві, і бути викладене в окремому письмовому документі. Такий процесуальний документ має в собі містити інформацію про таке: причини, у зв'язку з якими потрібно забезпечити позов; вид забезпечення позову, який належить застосувати, з обґрунтуванням його необхідності; інші відомості, потрібні для забезпечення позову.

Чинним ЦПК України передбачена й можливість зацікавленої особи звернутися до суду із клопотанням у формі мотивованої заяви про забезпечення позову й до відкриття провадження по справі із зазначенням відомостей, як саме права та інтереси суб'єкта права можуть бути порушені в разі невжиття заходів забезпечення. Такі дії заявника встановлюють для нього певні обов'язки, зокрема вимогу подати відповідну позовну заяву до суду протягом 3 днів із дня постановлення ухвали про забезпечення позову.

Стосовно часу розгляду вимоги про забезпечення позову, то він різниться, залежно від часу подання клопотання. Так, у разі подання заяви про забезпечення позову до відкриття провадження клопотання розглядається судом не пізніше ніж за 2 дні із дня її подання за участі заявника та без повідомлення особи, щодо якої просять ужити заходи забезпечення позову. У випадку надходження заяви про забезпечення разом із позовною заявою – у день винесення ухвали про відкриття провадження у справі. Якщо відповідна вимога надійшла

щодо справи, яка знаходиться у провадженні суду, – у день її надходження. При цьому суд може допустити забезпечення позову в повному обсязі чи в його частині, керуючись при цьому особливостями справи.

Однією із дієвих гарантій від можливих зловживань позивача та заявника, які звертаються із заявою про забезпечення позову, є застава, яка надалі може бути використана для відшкодування збитків протилежній стороні у випадку забезпечення позову. Цей захід у праві реалізують шляхом унесення певної грошової суми на депозитний рахунок суду в розмірі, який не має перевищувати ціну позову, або еквівалентної гарантії у вигляді інших матеріальних цінностей [6].

Про вжиття заходів щодо забезпечення позову суд має винести ухвалу, де, окрім загальних відомостей по справі, має вказати вид забезпечення позову й підстави його обрання, порядок виконання та порядок її оскарження. Копія ухвали надсилається заявнику й зацікавленим особам негайно після винесення.

Зауважмо, що клопотання про забезпечення позову є не безоплатною процедурою. Поряд із заявою зацікавлена сторона має подати квитанцію про сплату судового збору. Відповідно до змін до Закону України «Про судовий збір», вартість такої послуги для юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців буде коштувати в розмірі 0,5 від розміру мінімальної заробітної плати, а для фізичних осіб – 0,2 [7].

Висновки. У підсумку варто зазначити, що забезпечення позову є важливим інструментом у цивільному процесуальному праві, адже саме через застосування заходів забезпечення досягається головна мета судочинства – відновлення порушених прав та інтересів.

Список використаних джерел:

1. Про практику застосування судами цивільного процесуального законодавства при розгляді заяв про забезпечення позову : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 22.12.2001 р. № 9 // Збірник Постанов Пленуму Верховного Суду України та Постанов Верховного Суду України у справах цивільної юрисдикції. – Х. : Одісей, 2012. – С. 221–225.
2. Цивільний кодекс України : [науково-практичний коментар] / [Є.О. Харитонов, О.І. Харитонova, Н.Ю. Голубева та ін.]. – Х. : ТОВ «Одісей», 2011. – 1016 с.
3. Захарова О. Проблеми забезпечення позову у цивільному судочинстві / О. Захарова, О. Грабовська // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2011. – № 88. – С. 14–16.
4. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1011.25.95&nobreak=1>.
5. Корольков В.В. Способи забезпечення цивільного позову, не передбачені ЦПК України / В.В. Корольков // Вісник Вищої ради юстиції. – 2011. – № 3 (7). – С. 72–82.
6. Літвінова О.В. Особливості забезпечення цивільного позову у кримінальному процесі / О.В. Літвінова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CBsQFjAAahUKEwi_4dKNtpTIAhUi_XIKHatqAvU&url=http%3A%2F%2Fpb.univd.edu.ua%2F%3Fcontroller%3Dservice%26action%3Ddownload%26download%3D10653&usq=AFQjCNGZRUZmoDSTYD2V4GhHyyZvHvhpRQ&bvm=bv.103388427,d.bGg&cad=rja.
7. Про судовий збір : Закон України від 08.07.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3674-17>.

